

ORSAM BÖLGESEL GELİŞMELER DEĞERLENDİRMESİ

No.50, EYLÜL 2016

IŞİD SONRASI MUSUL'U BEKLEYEN SENARYOLAR

Othman Ali

Prof. Dr. Othman Ali, Erbil Selahaddin Üniversitesi Modern Kürt Tarihi Bölümü'nde görev yapmaktadır. Lisans ve yüksek lisansını Guelph Üniversitesi ve Toronto Üniversitesi'nde tamamlamıştır. İngilizce, Arapça, Türkçe ve Kürtçe'yi ana dil seviyesinde okuyabilmekte, yazabilmekte ve konuşabilmektedir. Ayrıca Fransızca'yı, Farsça'yı ve Osmanlı Türkçesi'ni okuyabilmektedir. Othman Ali, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde misafir araştırmacı olarak bulunmaktadır.

Musul'u geri almaya ilişkin operasyon yaklaşırken, sadece operasyonun değil aynı zamanda IŞİD sonrası dönemde Musul'un yeniden inşa edilmesi sürecinin de sorunsuz işlenmesini sağlamak amacıyla birçok önemli sorun dikkatlice ele alınmalıdır. Bu değerlendirmenin konusu IŞİD sonrası dönemde müdahil tarafların oynayabileceği roller ve olası Musul senaryolarıdır. Planlama aşaması ve operasyonun kendisi açısından karşılaşılan sorunlar ve gösterilen çabaları tartıştıktan sonra, Musul'un geleceği için bölgede IŞİD öncesi yönetimin geri getirilmesi, Musul bölgesi oluşturulması ve Musul'un bölünmesi olmak üzere gündemde olan üç senaryo ele alınacaktır. Son olarak, müdahil tarafların görüşlerinin bu farklı senaryolar çevresinde nasıl farklılık gösterdiğine değinilecek ve sonra kapsamlı ve uzun vadeli bir strateji belirlemek için öneriler sunulacaktır.

IŞİD'in Irak'ın ikinci büyük şehrindeki askeri kontrolünün son döneminde kaçınılmaz sona yaklaşırken, Batı'daki ve Ortadoğu'daki siyasi gözlemciler ve karar verme mercileri IŞİD sonrası döneme ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Irak tarihindeki gelecek dönemin belirsizliklerle dolu olacağı ve ülkenin kasvetli ve gelecek vaat etmeyen bir gidişata kapılabileceğine ilişkin yaygın bir inanç vardır. Musul operasyonlarına katılması beklenen tarafların bugüne kadar çatışan gündemlerinin IŞİD sonrası dönemde görülecek bazı belirsizliklere kısmen neden olduğu düşünülmektedir. IŞİD'in Musul'dan püskürtülmesinin ardından ortaya birçok senaryo çıkabilir: IŞİD (2014) öncesi yönetimin yeniden kurulması, Musul'un kendi başına bir bölge olması ve Musul'un mezhepsel ve etnik çizgiler doğrultusunda bölünmesi. Bu çalışma öncelikle Musul mücadelesine katılan pek

çok tarafın çatışan gündemlerini açıklamaktadır. Daha sonra bu farklılıkların IŞİD sonrası dönemde gerçekleşebilecek senaryoları nasıl etkileyeceğini ele almaktadır.

Çatışan Gündemler

IŞİD sonrası Musul ele alındığında, merkezi hükümet şartları, mücadeleye katılacak tarafları ve mücadelenin zamanını belirlemek ve IŞİD'den önce Şiiilerin hakimiyetindeki 2014 öncesi yönetimi Musul'a geri getirmek istemektedir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yetkilileri mücadelede büyük oranda peşmerge güçlerinin yer almasının yanı sıra, Musul'dan kuzey, doğu ve kuzeydoğuya erişimi olan her bölgeden toprak alma niyetindedir.¹ İl meclisini kontrol eden şehirde ve güneyindeki çevre bölgelerde yaşayan Sünni Araplar milis kuvvetlerinin (*Haşdi Vatani*) IŞİD'in yenilgisinden sonra şehre giren tek

güç olmasını istemektedir. Bu aktörler İran yanlısı *Haşdi Şaabi* milislerinin şehre girmemesi kararı almıştır.² IŞİD'den alınan Sünni nüfusun yoğun olduğu diğer bölgelere benzer şekilde, *Haşdi Şaabi* kuvvetlerinin mezhepsel bir temizliğe girişeceğine ilişkin endişeler dile getirilmektedir. Parlamento-daki Musul merkezli Mütta-hidun bloğu son zamanlarda pek çok etnik ve dini unsuru kendisinin yönetebileceği, merkezden bağımsız bir federal/özerk Musul Bölgesi oluşturulması çağrısında bulunmaktadır.

Mücadelenin Planlanması

ABD öncülüğündeki koalisyon Musul mücadelesini planlayan baş aktör olsa da, mücadelenin özellikle Başbakan Haydar el-Abadi olmak üzere Irak hükümeti tarafından yürütüleceği öngörülmektedir. Son iki ayda ABD öncülüğündeki koalisyonun siyasi ve

askeri yetkilileri, Musul operasyonunun ayrıntılarını belirlemeye çalışan pek çok grup arasında yoğun bir mekik diplomasisi yürütmüştür. Bağdat ve Erbil'i ziyaret eden koalisyon yetkililerinin yoğun bir trafiğin içinde olduğu görülmüştür. Ziyaretçiler arasında ABD Savunma Bakanı Ashton Carter, İngiliz Savunma Bakanı Michael Fallon ve Kanada Milli Savunma Bakanı Harjit Singh Sajjan da yer almaktadır.³

Üç husus bu mücadelede karşılaşılabilecek en ciddi sorunları teşkil etmektedir: IŞİD sonrası il yönetiminin yapısı, peşmergenin oynayacağı rolün niteliği, ile İl meclisinin karşı çıktığı *Haşdi Şaabi*'nin operasyona katılma ihtimali. Irak düzenli ordusu ve *Haşdi Şaabi* önceki mücadelelerde önemli başarılar kaydetmiştir. Bu askeri başarılarla istinaden, bu güçler peşmergeyi ve Sünni *Haşdi* Vatani milislerini Musul'a dahil etmemek

IŞİD'in Musul'dan püskürtülmesinin ardından ortaya birçok senaryo çıkabilir: IŞİD (2014) öncesi yönetimin yeniden kurulması, Musul'un kendi başına bir bölge olması ve Musul'un mezhepsel ve etnik çizgiler doğrultusunda bölünmesi.

konusunda ısrar etmektedir. Irak Parlamentosu Güvenlik ve Hukuk Komitesi Başkanı Hakim El Zamili el-Abadi ve diğer Şii liderlerin peşmergenin mücadelede ele geçirebileceği topraklardan çekilmeyecekleri konusunda endişeli olduklarını ifade etmiştir.⁴

Uzun ve meşakkatli bir müzakere ve zorlu bir pazarlık sürecinin ardından kısmen uzlaşmaya varılmıştır. Mesut Barzani 12 Temmuz 2016 tarihinde Pentagon ile bir “protokol” imzalamıştır. Bu protokol mücadele süresince kontrol altında olacak tüm bölgelerden peşmergenin

çekileceği garantisini vermektedir.⁵ Perde arkasında Genelkurmay Başkanı Joseph Dunford dahil olmak üzere Amerikalı yetkililer Barzani ve merkezi hükümet arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Buna göre peşmerge operasyonu yönetmek için değil, desteklemek için mücadeleye katılacaktır. 30 Temmuz tarihinde Erbil’de Amerikalı yetkililerle görüşen Mesut Barzani şunları söylemiştir: “Musul peşmerge olmazsa kurtarılamaz. Onlar da operasyonda yer alacaklar. Ancak Musul’a girmeyecekler.”⁶ Peşmerge Bakanlığı Genel Sekreteri Cabbar

Yaver'e göre, Kürtler 50.000 peşmerge ile mücadeleye katılacaklar.⁷

Ancak hem Kürtler hem de Şii liderler şimdiye kadar yapılan düzenlemeleri farklı şekilde yorumlamaktadır ve ilişkileri güvensizlikten dolayı büyük ölçüde zedelenmiştir. 25 Ağustos'ta el-Abadi ile Kürt liderler arasında ağır ithamlar dile getirilmiştir. El Abadi peşmergenin IŞİD'den aldığı "tartışmalı bölgelerden" çekilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum IKBY yetkililerini sınırlendirmiştir. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) siyasi büro üyesi ve askeri komutanı Şeyh Cafer "peşmerge kanı dökülerek kurtarılmış hiçbir bölgeden çekilmeyeceklerini ve el-Abadi güçlerinin ancak cesetlerini çiğneyerek kurtarılan bölgelere girebileceklerini" söylemiştir.⁸ Bu ve buna benzer diğer fikir ayrılıkları mücadele sırasında ve sonrasında Şii

kuvvetler ile Kürtler arasında olası çatışmaların görülebileceğini göstermektedir.

Haşdi Şaabi'nin mücadeleye katılması konusunda ise el-Abadi bu güçlerin saf dışı bırakılmaması için büyük baskı görmüştür. Aslında Haşdi Şaabi zaten birliklerini Musul yakınındaki bölgelere göndermiş olup ABD ve Irak yetkililerinin söylediklerine bakmaksızın bu mücadeledeki rollerinin Selahaddin, Diyala ve Anbar'da önceden yürütülen mücadelelerdeki rollerinden farklı olmayacağını iddia etmektedir. Bu mücadelelerdeki tutumlarının birçok insan hakları örgütü tarafından kınandığını ve "insanlık suçuna" dahil olan eylemlere çok yaklaştığını unutmamak gerekir.⁹

13 Ağustos 2016 tarihinde IKBY Başkanı Mesut Barzani IŞİD-karşıtı koalisyon özel temsilcisi Brett McGurk ve Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Falih el Fayyad ile ortak bir

Son iki ayda ABD öncülüğündeki koalisyonun siyasi ve askeri yetkilileri, Musul operasyonunun ayrıntılarını belirlemeye çalışan pek çok grup arasında yoğun bir mekik diplomasisi yürütmüştür.

görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede taraflar mücadeleye hazırlık sürecine ilişkin son ilerlemeleri tartışmışlardır. Toplantı sonrasında yapılan açıklamada peşmerge ve Irak güçleri arasındaki işbirliği düzeyinden duyulan memnuniyete değinilmiştir.

Kürt peşmergeler batı, doğu ve kuzeyden şehre doğru ilerlemektedir. Musul'un ekim ayına kadar tamamen çevrenmesi beklenmektedir. Hükümet birlikleri şehrin güneyinde IŞİD ile zorlu mücadeleler yürütürken ABD mühendisleri ve teknik çalışanları Musul'un 40 km güneyindeki Gayyara'daki hava üssünün

operasyondaki temel askeri üs olarak kullanılması için yenileme çalışmaları yürütmektedir.

IŞİD Sonrası Dönemde Musul'a Yönelik Olası Senaryolar:

El-Abadi ve merkezi hükümetin gerçekleştirmeye çalışacağı olası senaryolardan biri IŞİD'in işgalinden önceki döneme benzer bir sistem oluşturmak ve Musul'u Şii ağırlıklı bir devlet yapısı ile kontrol edilen bir şehir olarak sürdürmektir. Bu senaryonun IKBY ile olduğu gibi, Musul'da yaşayan Arap, Türkmen ve Kürt kökenli insanlar ile

de anlaşmazlıklara neden olması şaşırtıcı bir durum olmayacaktır. Hem Sünni Müttahidun bloğu hem de Musul il konseyi böyle bir senaryoyu kabul etmeyeceklerini açıklamıştır. Musul Koalisyon Lideri ABD Generali David Petraeus şehrin işlerini yönetmede “Şii milislerine” hiçbir rol verilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Petraeus, Musul’un çeşitli din ve etnik gruplarına belirli ölçüde özerklik verilebilmesi için kapsayıcı ve merkezden bağımsız bir yönetim kurulmasını önermektedir.¹⁰ Müttahidun’un bir il değil, bölge oluşturulması çağrısı dışında, yapılan anlaşma Müttahidun’un önerisine uygun şekilde gerçekleşmiştir.

İkinci senaryo Musul Bölgesi oluşturulmasıdır. Bu seçeneğin gerçekleştirilmesi noktasında hukuki açıdan ve uygulanabilirlik noktasında sorunlarla karşılaşılacaktır. Musul halkının etnik ve dini grupları vilayetin geleceğine

dair bir otak noktada buluşmamaktadır. Genel itibariyle bazı Şii Türkmen gruplar hükümetin Musul’daki 2014 öncesindeki Şii kontrolünü tekrar sağlamasına destek vermektedirler. Kürt gruplar ise vilayetin ya IKBY’ye katılması ya da kendi başına bir bölge halini alması seçeneğini desteklemektedirler. Ne Sünni liderler Sünni Arap bölgesi oluşturulması için ortak bir tavır ortaya koyabilmekte ne de merkezi hükümet Sünnileri güçlendirecek böyle bir yönetimin önünü açmaya istekli davranmaktadır. Bu senaryo yalnızca güç dengelerinin Sünni Araplar lehine değişmesi sonucu mümkün olacaktır. İran ve merkezi hükümet, diğer Sünni yoğunluklu vilayetlerin önünü açabilecek ve Sünni Arapları merkezi hükümete karşı güçlendirebilecek böylesi senaryoyu şiddetle reddetmiştir.

Üçüncü senaryo ise Musul’un etnik ve dini

Üç husus bu mücadelede karşılaşılabilecek ciddi sorunları teşkil etmektedir: IŞİD sonrası il yönetiminin yapısı, peşmergenin oynayacağı rolün niteliği, ile il meclisinin karşı çıktığı Haşdi Şaabi’nin operasyona katılma ihtimali.

temeller üzerinde birçok küçük bölgeye ayrılmasıdır. Bu senaryo IKBY tarafından desteklenmiştir. Kürtler, Irak anayasasının 140. maddesine göre, çatışmalı bölgeler olarak gördükleri 23 bölgeden 15'inin IKBY yönetiminde olması gerektiğini iddia etmektedir. Hıristiyanlar, Yezidiler, Kakailler ve Şebekler gibi Musul'da yaşayan dini topluluklar yıllardır IKBY yönetimine girmek istemektedir. Bu toplulukların liderleri Sünni Araplarla önceden edindikleri tecrübelerle kıyasla, Kürtlerin nispeten hoşgörülü tutumundan etkilenmiştir.¹¹ Musul'un bağımsızlığının

Kürt bağımsızlığına bir adım daha yaklaşmak olduğunu düşünen merkezi hükümet bu senaryoya şiddetli bir direnç gösterecektir. Aslında Şii gruplar Şii Türkmenler, Şebekler ve Yezidiler arasından da Haşdi Şaabi'ye katılacak birlikler oluşturmayı başarmıştır.¹² Bu milisler IŞİD'in yenilgisinden sonra peşmerge ile güç ve nüfuz mücadelesine girebilir.

Genel olarak, şimdiye kadar merkezi hükümet ve IKBY'nin anlaşmaya vardığı düzenlemelerin gelecekte Musul'da kaçınılmaz bir çatışmaya yol

açacağı iddia edilebilir. Gelecek müzakerelerde biraz pazarlık payı bırakabilmek amacıyla, IKBY kendisine yönelik IŞİD tehdidini sonlandırmak ve Musul'un doğu kısmında daha çok toprağa sahip olmak için savaşta yer almaktadır. Irak hükümeti Musul'da Maliki yönetiminin yeniden uygulanması dışında bir planı yoktur. Bu farklı ve çatışan çıkarlar tablosu IŞİD sonrası Musul'da önemli bir belirsizliğe neden olmaktadır. ABD öncülüğündeki koalisyon daha çok baskı uygulamazsa, ki bu durum oldukça şüphelidir, Irak hükümeti Musul'da kendi senaryosunu uygulamaya

devam edecektir. Ancak etkin bir koalisyon ve ilgili tarafların uzlaşma talebi ile Musul'da başka bir kanlı mücadele dalgası önlenmektedir.

Coğrafi yakınlık, Musul'daki Sünni liderler ve Türkiye arasındaki iyi ilişkiler, tarihi, kültürel ve ekonomik faktörlerden dolayı Musul'un geleceği Türkiye'nin tavrına da bağlıdır. Bu doğrultuda, Musul liderlerinin, Türkmenler dahil olmak üzere il halkının tüm kesimlerinin haklarını koruyacak, tüm ilgili aktörler için uzun vadeli ve kabul edilebilir bir formül bulunması Türkiye'nin ulusal çıkarlarına da uygun olacaktır.

30 Temmuz tarihinde Erbil'de Amerikalı yetkililerle görüşen Mesut Barzani şunları söylemiştir: "Musul peşmerge olmazsa kurtarılamaz. Onlar da operasyonda yer alacaklar. Ancak Musul'a girmeyecekler."

KAYNAKÇA

- 1 “As-Safeer Amreiki li Sumaria news: ittifaqna ma Erbil temat bi ilm Baghdad”, Al Sumaria TV, 21 Temmuz 2016.
- 2 “Ex-Mosul governor: Many prefer ISIS to Shiite militia for fear of revenge and abuse”, Rudaw, 8 Haziran 2016.
- 3 Dan Lamothe, “The ‘biggest strategic concern’ about Mosul? Putting it back together after ISIS loses”, *Washington Post*, 20 Temmuz 2016.
- 4 “Zamily Yuwazouh sebab Refiz al-Abadi Teqqadum Peshmerga fil Mosul”, NRT TV, 21 Ağustos 2016.
- 5 “US-KRG military deal ‘unconstitutional’ claim Baghdad MPs”, *Rudaw*, 18 Temmuz 2016.
- 6 “Barzani: Liberating Mosul ‘Impossible Without Peshmerga’”, *Bas News*, 31 Temmuz 2016.
- 7 “As-Safeer Amreiki li Sumaria news: ittifaqna ma Erbil temat bi ilm Baghdad”, Al Sumaria TV, 21 Temmuz 2016
- 8 “Qiyadi Kurdi: Peshmerga lan tansiheb min /manatiq hereartha bil Dem”, *Kurdistan 24*, 22 Ağustos 2016
- 9 “Iraq: Militia Attacks Destroy Villages, Displace Thousands”, *Human Rights Watch*, 18 Mart 2015.
- 10 “US ex-spy chief urges US influence in running Mosul in post-DAESH era”, *WN*, 22 Temmuz 2016.
- 11 “Mosul minorities call for independent administration post-ISIS”, *Rudaw*, 15 Ağustos 2016
- 12 “Maosul teqterib...alkhilaf yetesad hawla ishrak al-hashd”, *Al Hurra*, 12 Ağustos 2016.

ORSAM, Ortadoğu konusunda faaliyet gösteren tarafsız bir düşünce kuruluşudur. ORSAM Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin güçlü yayın yelpazesıyla gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır. ORSAM yayın yelpazesi içinde kitap, rapor, bülten, politika notu, konferans tutanağı ve ORSAM dergileri *Ortadoğu Analiz* ve *Ortadoğu Etütleri* bulunmaktadır.

©Bu metnin içeriğinin telif hakları ORSAM’a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir. ORSAM’ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr